

TROGIRSKO PRIGRAĐE NA PRIJELAZU 13. U 14. STOLJEĆE – UTJECAJ DOMINIKANACA I FRANJEVACA NA OBLIKOVANJE PROSTORA

Irena BENYOVSKEY, Zagreb

U radu se analizira urbani razvoj trogirskog Prigrada u drugoj polovini 13. i na početku 14. stoljeća, s naglaskom na utjecaj dominikanaca i franjevac. Ti su redovi naseljavanjem na zapadnom dijelu gradskog otočića te izgradnjom objekata, osobito crkve sv. Dominika, definirali izgled Prigrada i utjecali na njegov daljnji razvoj. Dokumenti u kojima se spominju posjedi prosjačkih redova u Prigradu upućuju i na općenitu sliku urbaniziranosti Prigrada u tom razdoblju.

KLJUČNE RIJEČI: *Dalmacija, Trogir, crkvena povijest, graditeljstvo, urbanizam, franjevci, dominikanci, srednji vijek*

Zapadni dio Trogira, koji se kasnije ozidavanjem inkorporira u gradski organizam te postaje »Novi grad«, imao je drukčiji razvojni put od razvoja jezgre. Moguće je da su tu postojali osamljeni objekti suburbanog karaktera i prije 13. stoljeća, ali za potvrdu te pretpostavke potrebna su arheološka istraživanja. Iako je izgradnja fortifikacija oko Prigrada predstavljala poticaj za intenzivnije naseljavanje i izgradnju zapadnog dijela otočića, osnovno urbanističko oblikovanje prethodilo je podizanju bedema, što dokazuju sačuvani dokumenti. Podjela prostora bila je pravilnija, racionalnija nego u jezgri, gdje je gradogradnja bila uvjetovana već postojećim urbanim tkivom. Razvoj Prigrada bio je određen specifičnom situacijom terena, prije svega močvarnim zemljištem koje je započinjalo tek nešto dalje od zidina zapadnog dijela staroga grada.¹ Za izgradnje na krajnjem zapadu otočića bilo je potrebno nasipavanje i isušivanje močvarnog tla. Budući da se kanal koji je dijelio Trogir od kopna produbljivao svake godine, izvađeni materijal vjerojatno je služio da se učvrsti tlo. Planirano uređenje grada imalo je i higijenske razloge, budući da je nezdrava klima izazivala bolesti i epidemije.²

¹ Ima mišljenja da je zapadni dio otočića (muljevito tlo) došao tek u srednjem vijeku pod more zbog podizanja razine vode: N. CAMBI, »Trogir u antici«, u: *Mogućnosti*, sv. 10-11 (1980.), 950-963, 952; N. CAMBI, »Neki problemi starokršćanske arheologije na istočnoj jadranskoj obali«, u: *Materijali*, sv. 12 (1976.), 12-46.

² *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae*, sv. 1-17, ur. T. SMIČIKLAS – M. KOSTRENIĆ – E. LASZOWSKI, Zagreb, 1904.-1981., sv. IV, 205; C. FISKOVIĆ, »O trogirskim mlinicama u povodu njihove nove namjene«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, sv. 6-7 (1980/81.), 65-67.

U dokumentima se zapadni dio otoka naziva *burgus*, označavajući novo izvangradsko naselje koje se razvija zapadno od grada (Prigrađe). Godine 1274. i 1275. dio Prigrađa nazivao se »Pasike«, što se vjerojatno odnosilo na jugozapadni dio otočića (*in Passechis Tragurii* ili *Passeçis traguriensibus*).³ Može se pretpostaviti da je komuna u Prigrađu pobirala godišnji prihod, s obzirom na parcelaciju ovog dijela otoka (nizovi) i način izgradnje (drveni objekti). No o tome nisu ostali nikakvi podaci. Postavlja se pitanje: Kako su vlasnici dolazili do posjeda nad parcelama u Prigrađu? Vjerojatno je postojala kompeticija za naseljavanje prostora Prigrađa – između biskupa, kanonika, moćnih obitelji i pridošlih prosjačkih redova te stanovnika različitih kategorija.⁴

Dokumenti s kraja 13. i iz 14. stoljeća spominju stjecanje novih parcela Prigrađa od strane nekih pripadnika plemićkih rodova. Zabilježeno je da su Lucije Lučić i kanonik Nocent Marinov zajednički nasipali zemljište koje su onda razdijelili na pola. Taj je teren zauzimao čitavu zapadnu obalu Prigrađa, a njihovim su nasipavanjem vlasnici proširili obalu otoka i pretvorili ga u »trg« te dali sagraditi drvene kućice.⁵ Dakle, vlasnici terena sami su organizirali nasipavanje močvarnog područja kako bi proširili prostor za izgradnju privatnih objekata. Lucije i Nocent vjerojatno su tim nasipavanjem dobili zemljišta koja su mogli davati u najam ili prodati. Lučić bilježi da su svi građani imali obvezu isušivati more kod Prigrađa nabacujući kamenje i šljunak, a da je isti postupak bio primjenjivan u 17. stoljeću na otoku Čiovu nasuprot gradu (u tzv. Novom prigrađu zbog gradnje kuća ili podizanja baraka za soljenje ribe).⁶

U dokumentu iz 16. listopada 1305. sačuvan je popis dobara koja su u Prigrađu pripadala Lučićevoj baštini. Spominje se kuća odnosno palača pokraj dominikanskog samostana i javne ulice. U blizini te palače, između dominikanskog samostana i mora, Lučići su imali još dvije kamene kuće. I dalje su posjedovali spomenute drvene barake uz trg Prigrađa i javnu ulicu, koja je vodila do vrta na krajnjem zapadu otočića.⁷ Dakle, u Prigrađu su uz sporadične palače koje su pripadale moćnim rodovima postojale uglavnom prazne parcele ili one s drvenim kućicama. Spominje se i ribarnica, koja se nalazila izvan naseljenog područja na zapadu. Ona je locirana blizu isušenih i neisušenih zemljišta (očito proces u tijeku) prema gradskim solanama.

Parcelacija i gradnja objekata u Prigrađu očit su znak planirane podjele prostora i poticanja na izgradnju, jer su se objekti mogli graditi samo na zemljištu s dozvolom – pravo *ad incasandum*. Kupoprodajni dokumenti vezani uz Prigrađe daju nam podatke o veličini parcela. Prvo se opisuje dužina (*per longum*) pa širina (*per amplum*), a mjera je bila trogirski lakat (*brachia ili blaccolaria* – oko pola metra). Veličina parcela u Prigrađu 13. stoljeća je još

³ *Monumenta Traguriensia; Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii*, sv. I/1, ur. M. BARADA, Zagreb, 1948., 435; I. BABIĆ, *Prostor između Trogira i Splita. Kulturno-historijska studija*, Trogir, 1984., 132.

⁴ MT, sv. I/1, 311; *Statut grada Trogira*, ur. V. RISSONDO, Split, 1988. (dalje: ST), R. I, 78.

⁵ I. LUČIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 1-2, ur. C. FISKOVIĆ, Split, 1979. 1042-1044.

⁶ LUČIĆ, *Povijesna ...*, 1044.

⁷ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. IV, Venetiis, 1769., 350.

bila nestalna, jer se još nije potpuno oblikovao prostor izgrađenim objektima.⁸ Iako su parcele u prosjeku bile vrlo male (7 x 8 lakata = 3,57 x 4,08 metara), dokumenti pokazuju grupiranje više takvih parcela u rukama jednog individualnog ili kolektivnog (obiteljskog ili nekog drugog) vlasnika, što je kasnije omogućavalo izgradnju većeg objekta.⁹ Parcele i kuće opisuju se sa svim dodatnim strukturama (*cum pertinentiis*) te susjednim granicama. Posjed u Prigradu se u 15. stoljeću obično opisivao prema stranama svijeta, a u 13. i 14. stoljeću prema granicama susjednih posjeda (*iura*).¹⁰

Za 13. stoljeće sačuvano je oko 60 dokumenata koji se odnose na nekretnine na području Prigrada (u jezgri oko 130). Od toga je čak 50-ak nekretnina opisano kao prazna parcela (u gradu samo 18). Iako nepotpuni, ti nam podaci govore o približnom odnosu gustoće naseljenosti Prigrada i jezgre. U sačuvanim dokumentima spominje se pet kuća (*domus*) i dvije drvene kućice (*camardae*). Vidjet ćemo da su kuće bile rijetke i početkom 14. stoljeća, te se u dokumentima i dalje uglavnom spominju prazne parcele. Neke od drvenih kuća pripadale su već spomenutima Luciju i Nocentu. U drugim dalmatinskim gradovima vlasnici drvenih objekata najčešće nisu bili u posjedu samog zemljišta na kojem je objekt sagrađen. To je zemljište bilo unajmljeno na određeni rok, a na njemu se gradio objekt ograničenog trajanja. Tako se u dubrovačkom statutu nazire starije običajno pravo koje potvrđuje provođenje tog običaja i u srednjem vijeku: *quod nullum laborerium lignaminis habeat possessionem vel terminum stabilem*.¹¹

Jezgra i Prigrade bili su odijeljeni širokom ulicom, koja je prolazila s vanjske strane zapadnih zidina jezgre. Prigrade je s jezgrom bilo povezano gradskim vratima. U ulomcima zapisnika vijeća od 27. listopada 1286. sačuvan je jedan od najstarijih podataka o gradnji bedema Prigrada. Zbog izgradnje zida komuna je oduzela već podijeljeno zemljište na tom prostoru, ali je nekadašnjim posjednicima platila vrijednost nekretnina.¹² Sljedeće je godine Veliko vijeće odlučilo cijelo Prigrade okružiti zidom. Dana 11. veljače 1287. određena su četiri plemića koji su čuvali grad te nadzirali gradnju, za koju se pripremaju i materijali.¹³ Kod vrata Prigrada Vijeće je 26. kolovoza 1289. odlučilo podići novi zid, dužine kao palisada a visine kao već izgrađeni dio zida. Ta se vrata vjerojatno odnose na sjeverna vrata Prigrada, koja su vodila prema jezgri, blizu Sv. Marije *de burgo*. Postojala su i južna vrata Prigrada, blizu dominikanskog samostana.¹⁴

⁸ Dužina i širina parcele ili objekta označavale su se u laktima. Imamo podatke za nešto kasnije razdoblje (mletačko): lakat (*brachium*) bio je dužine 51 ili 51,62 cm a stopa (*passus*) 32,2 ili 34,66 cm (odnosno 1,5 lakat). Pet stopa iznosilo je 1 korak (164 ili 172,1 cm). Nadalje, dlan (*palm*), koji se rjeđe upotrebljava kao mjera, bio je dug 4 prsta, odnosno 8,2 cm. Prst, palac (*digitus*) iznosio je 2,05 cm. Postojala je i mjera sežanj, koja je iznosila 4 lakta (206,5 cm), te motka – 141 cm: R. IVANČEVIĆ, »Mjerni trokut u trogirskoj krstionici«, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 34 (1994.), 111-120.

⁹ MT, passim.

¹⁰ Državni Arhiv Zadar (dalje: DAZd), k. 67, sv. 3, f. 178'.

¹¹ *Statut grada Dubrovnika*, ur. A. ŠOLJIĆ i dr., Dubrovnik, 2002., L. V, c. 11.

¹² LUČIĆ, *Povijesna ...*, 991.

¹³ P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, sv. 1-2, ur. V. RISSONDO, Split, 1978., 53.

¹⁴ LUČIĆ, *Povijesna ...*, 992.

Velike urbane promjene u Prigradu dogodile su se izgradnjom novih crkvenih objekata. Prvi spomen crkve sv. Marije *de burgo* je iz 1274. godine. Tada je arhidakon Gervazije dao Rači, sinu pokojnog Radovana, u najam parcelu koja se nalazila kraj crkve sv. Marije (*locum ecclesie sancte Marie de burgo Tragurii, positum in dicto burgo prope ipsam ecclesiam*). Crkva sagrađena na sjeveroistočnom uglu Prigrada bila je pod jurisdikcijom kaptola, kao beneficij dodijeljen od strane biskupa.¹⁵ Njezinom je zadužbinom u ime kaptola krajem 13. stoljeća upravljao arhidakon Gervazije. Već se 1272. spominje kako isti arhidakon daje u najam jednu parcelu u Prigradu (*in qua fuit camarda Cuccetti, in burgo Tragurii iuxta viam comunis, camardam Desicta, camardam Velcanni*).¹⁶ Arhidakon je do te parcele imao još jednu pod svojom jurisdikcijom.¹⁷ Crkva sv. Mihovila u Prigradu počinje se graditi 9. lipnja 1286. na jugozapadnom uglu Prigrada.¹⁸ Plan Trogira iz 1755. pokazuje položaj te crkve, od koje je danas sačuvan samo zvonik. I crkva sv. Mihovila bila je prosti beneficij biskupa, a biskup Bartolomej dao ju je 1354. kao nadarbinu kanoniku Andriji Seregni.¹⁹ Crkva se kasnije pregrađuje, a tek u 16. stoljeću pretvara u benediktinski samostan namijenjen pučankama.²⁰

Prosjачki redovi i razvoj Prigrada

Velik utjecaj na oblikovanje prostora Prigrada te njegovu funkciju i izgled imala je izgradnja samostanskog kompleksa sv. Dominika. Dominikanci i franjevci snažno su utjecali na urbani razvoj srednjovjekovnih gradova – tipično je da su zaposjedali predgrađa.²¹ Zauzimanje nedefiniranog i neizgrađenog prostora izvan starog dijela grada imalo je nekoliko razloga. Zemlja je u Prigradu bila jeftinija nego u gradu, a u zgusnutoj jezgri *infra muros* nije bilo mjesta za njihove samostanske zgrade i crkvu. Njihov je smještaj ovisio također i o položaju zemlje koju su donirali građani, kaptol ili komuna.²² Već 1224. spominje se osnivanje franjevačkog samostana na području komune, kad je biskup Treguan dopustio maloj braći da se dosele u trogirsku biskupiju.²³ Prvi je samostan osnovan izvan grada, a bio je izgrađen sredstvima koje je 1234. oporučno ostavio Desa Lučić.²⁴ Desa je u oporuci odredio da se franjevcima sagrađi samostan sv. Marije sa svim potrebnim zgra-

¹⁵ ANDREIS, *Povijest ...*, 335.

¹⁶ MT, sv. I/1, 291.

¹⁷ *Monumenta Traguriensia; Acta curiae comunis Tragurii*, sv. II, ur. M. BARADA, Zagreb, 1951., 157.

¹⁸ *Notae Johannis Lucii*, ur. F. RAČKI, u: *Starine JAZU*, sv. 13 (1881.), 211-268, 217 (*Determinati octo consiliarii, qui consulat cum episcopo de loco idoneo fabricandi monasterii feminarum*).

¹⁹ ANDREIS, *Povijest ...*, 337-338.

²⁰ I. OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. 1-2, Split, 1964., 171.

²¹ A. BADURINA, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb, 1990., 34.

²² J. Le GOFF, »Ordres mendiants et urbanisation dans la France médiévale«, u: *Annales*, sv. 4 (1970.), 924-947, 929.

²³ I. BENYOVSKEY, »Prosjачki redovi u kasnosrednjovjekovnom Trogiru«, u: *Vrtal*, sv. 1-2 (1998.), 85-96.

²⁴ CD, sv. III, 398. To je prva sačuvana trogirski oporuka.

dama te zamolio biskupa Treguana da samostan i crkvu posveti.²⁵ Za nadzor nad Desinom baštinom nakon njegove smrti bila su određena četiri prokuratora.²⁶ U dokumentu od 6. travnja 1263. prokurator pokojnog Dese Lučića potvrdili su biskupu da je Desa dio svojih posjeda i zemalja ostavio gvardijanu i maloj braći.²⁷ Mjesto na kojem su, prema Desinim uputama, sagrađeni crkva i samostan bilo je predaleko od grada, te je prosuđeno kao neudobno.²⁸ Ne zna se točna lokacija tog starog samostana.

U siječnju 1264. gvardijan franjevačkog samostana žalio se papi Urbanu IV. na neudobnost stanovanja izvan grada te je od njega tražio dozvolu za izgradnju novog samostana bližega gradu.²⁹ Papa je 8. siječnja 1264. naredio trogirskom biskupu da uz suglasnost prokuratora proda dobra Lučićeve baštine, kupi pogodnije mjesto na otočiću te sagrađi crkvu i samostan.³⁰ Povoljna je okolnost bila ta što je 1255. za trogirskog biskupa bio postavljen franjevac Kolumban.³¹ On je 3. listopada 1264. dobio suglasnost Desinih zastupnika da proda sve zemlje i kuće Lučićeve baštine u distriktu. Te su zemlje bile prodane subaštincima obitelji Lučić za 1600 libara malih. Kuća iz Desine baštine, koja se nalazila u jezgri blizu glavnog trga sa svim pripadnostima, pomoćnim prostorijama i kuhinjama, prodana je imućnom pripadniku obitelji, Luciju Matijevu Lučiću za 300 libara.³² Prema dokumentu od 29. listopada 1264. Kolumban je s magistratom obavio prodaju cijele baštine koja je nekad bila dodijeljena franjevcima, u svrhu da im kupi novo mjesto na samom otočiću.³³ Biskup je za sredstva dobivena od Dese Lučića 12. ožujka 1265. kupio u Prigrađu dva zemljišta s barakom, blizu posjeda Nikole Albertinova i Nocenta Martinova za 240 libri, te postavio temelje franjevačkoj crkvi.³⁴ Dana 15. kolovoza 1265. biskup je od Nocenta Martinova i od Lucija Matejeva Lucića kupio sva isušena zemljišta što su ih imali u Prigrađu

²⁵ ... *ecclesiam ad honorem dei et gloriose virginis Marie cum murorum ambitu et dominibus fabricavi prope civitatem traguriensem ...*: N. KLAIĆ, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*, 1985., Trogir, 86.

²⁶ Arhiv HAZU, Ostavština Lučić: Lucius, XX-12/I-XXIV, 24 svezaka, ur. M. BARADA, knj. 12, f. 42 (*Andreas Archiepiscopus Spalatensis, 1234, 18. februarij Testamentum Dese Lucae...*).

²⁷ *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù, di Giovanni Lucio*, Venetia, 1673., 161; Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 116. To potvrđuju i opunomoćenici 13. kolovoza 1263.; *Memorie*, 162; Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 11, f. 117.

²⁸ BADURINA, *Uloga ...*, 74.

²⁹ FARLATI, *Illyricum ...*, sv. IV, 347-348. U jednoj oporuci od 9. veljače 1263., trogirski građanin ostavlja: *fratribus minoribus de Tragurio pro tonecis XXV libras venetorum; fratribus predicatoribus de sancto Francisco qui stabunt in Tragurio XII libras ...*; MT, sv. I/1, 3.

³⁰ Ta se odredba ponavlja u kolovožu 1264.; CD, sv. V, 284.

³¹ CD, sv. IV, 601.

³² Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 164.

³³ CD, sv. V, 293-294.

³⁴ *Fundamenta templi et coenobii jacta sunt anno 1265. ac primos lapides sacris precatationibus initiatos ipsemet Columbanus sollempni ritu demisit, suppositisque templo aedificando in honorem cultumque Deiparae Virginis IV. Id. Augustii, ut tabulae Tragurienses fides faciunt*. FARLATI, *Illyricum ...*, sv. IV, 349; CD, sv. V, 344. *Ad honorem Dei omnipotens et beate Marie virginis causa aedificandi ibi in burgo ecclesiam et locum fratribus minoribus de Tragurio*; CD, sv. V, 344; Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 11 (*10. Augusti 1265. ecclesia Beate Marie in Burgo pro fratribus minoribus primum lapideam iuactus...*); CD, sv. V, 20-21.

za cijenu od 1000 libara.³⁵ Lucije Matejev Lučić zadržao je jednu veliku kuću u Prigrađu.³⁶ Iako je pravo prvokupa u Trogiru bilo uvedeno tek u 15. stoljeću, možemo uočiti da je nepokretna imovina ipak ostajala u vlasništvu roda. Slične primjere možemo pratiti i pri kupnji kuća u gradu, kada se posjedi istog roda akumuliraju jedni do drugih.³⁷

Kupujući zemljišta za franjevce u Prigrađu, biskup je morao odustati od dijela koji su držali dominikanci. Naime, spominje se da su dominikanci iz Splita posjedovali kamenu kuću i više parcela u Prigrađu.³⁸ Breve pape Klementa IV. od 11. srpnja 1265. upućeno trogirskom biskupu navodi da su oci propovjednici iz Splita dobili od Nikole Albertinova kapelu sv. Frane (*sacram aediculam/capellam*) u Prigrađu, nad kojom je imao pravo patronata, a koja nije imala prihoda i nije bila dodijeljena nikome kao beneficij.³⁹ Dolazi do kompeticije između dvaju prosjačkih redova zbog lokacije u trogirskom Prigrađu, gdje se trebao graditi franjevački odnosno dominikanski samostan. Dominikanci su tvrdili da im je još papa Urban IV., prethodnik pape Klementa, dozvolio da mogu ondje sagraditi samostan,⁴⁰ ali je trogirski biskup to spriječio. Biskup Kolumban, sam franjevac, htio je zaustaviti predavanje zemljišta splitskim dominikancima, kao i dodjeljivanje kapele posvećene sv. Frani.⁴¹ Iz biskupskog pisma papi vidi se namjera da kapelu zadrži za franjevce i da je posveti Blaženoj Djevici Mariji, kojoj je bila posvećena i stara franjevačka crkva u distriktu. No papa je 1265. odredio trogirskom biskupu da dozvoli splitskim dominikancima posjedovanje kapele u Trogiru i gradnju samostana (*Epistola Clementis ad Columbanum*).⁴² Biskup je bio prisiljen popustiti papi, pa mu je 5. veljače 1266. odgovorio da na namjerava ometati dominikance u posjedovanju rečene crkve.⁴³ Neobično je što je trogirski patricij Nikola Albertini darovao svoju kapelicu dominikancima, a ne franjevcima. Dominikanci su već prije pokušali dobiti pravo na kapelu sv. Frane, jer se već primicerij Gervazije žalio na papin breve da se ona prepusti dominikancima.⁴⁴ Jedan od razloga nesporazuma između franjevaca i dominikanaca u Trogiru sigurno je bio nedostatak prostora na otočiću.⁴⁵ Trogirski su franjevci u svakom slučaju bili prisiljeni odseliti se iz Prigrađa.

³⁵ ... *Item domus in Tragurio prope domum uxoris Georgii de Chega. Item locus sive paratinea in Tragurio prope domum Crome ...*: CD, sv. V, 312.

³⁶ Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 12-15.

³⁷ O tome više u poglavlju o rasporedu plemstva u jezgri.

³⁸ CD, sv. V, 312.

³⁹ FARLATI, *Illyricum ...*, sv. IV, 349-350.

⁴⁰ Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 11 (*11. Julii 1265. De capella donata fratribus Predicatoribus*).

⁴¹ Nedavna arheološka iskopavanja kraj crkve sv. Dominika u Trogiru otkrila su kapelu sv. Frane.

⁴² CD, sv. V, 341-342.

⁴³ Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 13 (... *domino episcopo ... permittat ipsos fratres pacifice possidere capellam Sancti Francisci sitam in burgo Civitatis Traguriensis patronatus cuius dictis fratribus concessum a Domino Nicola Albertini...*).

⁴⁴ Prokurator franjevaca u ovom su razdoblju bili pripadnici roda Lučić. CD, sv. V, 251.

⁴⁵ Udaljenost između dvaju samostana prosjačkih redova bila je strogo određena i oni nisu smjeli biti građeni jedan uz drugog. U buli Klementa IV. od 20. studenoga 1265., koja govori o gradnji samostana prosjačkih redova, određuje se minimalna udaljenost između dva konventa (300 canne – 500 metara). Ponovno 5. lipnja 1268. Klement IV. zabranjuje graditi samostane prosjačkih redova u malim razmacima te još jednom

Budući da su dominikanci dobili pravo na zemljište u Prigradu, franjevci su svoje parcele prodali s namjerom da od tih novaca kupe novi teren za crkvu i samostan na obali. Proces prodaje zemljišta i kuća u Prigradu, kupnje novih parcela izvan grada te gradnje novih objekata trajao je nekoliko godina. Sačuvan je ugovor od 4. studenoga 1266., prema kojem je samostanski prokurator Lucije Matejev Lučić kupio vrt od patrona crkve sv. Jurja, koji se nalazio kraj crkve sv. Jurja na obali (blizu mosta za grad). Nedaleko od tog vrta nalazile su se komunalne mesnice, kaptolski vrt i javni putovi. Zemljište za franjevce bilo je kupljeno za 50 libara malih, a od upravitelja crkve sv. Barbare franjevci su dobili i četrdeset koraka susjednog zemljišta, uz uvjet da obnove crkvu sv. Jurja.⁴⁶ Biskup je tijekom 1271. i 1272. prodao kuće i zemljišta u Prigradu bivšim vlasnicima Luciju Matejevu Lučiću i Nocentu Martinovu za 1500 libri malih.⁴⁷ Ta zemljišta, koja su se nalazila blizu mora i blizu drugih Lucijevih i Nocentovih parcela, kasnije su kupili dominikanci za izgradnju svoje crkve i samostana.⁴⁸

Godine 1271. započela je izgradnja novoga franjevačkog samostana na obali ispred mosta. Kupoprodajni ugovor od 20. srpnja 1272. bilježi kako su kustos i gvardijan franjevačkog samostana prodali trogirskom kanoniku Kalendi dva vretena zemlje u polju, blizu »starog mjesta fratarara«.⁴⁹ Novac od te prodaje namjeravali su upotrijebiti za izgradnju novog samostana.⁵⁰ Taj je samostan bio srušen za vladavine Mateja Zorića 1315. Mnogi oporučitelji ostavljali su legate za izgradnju franjevačkog samostana. Papino pismo *Quo elongati* dopustilo je maloj braći da primaju sredstva od »spiritualnih prijatelja«, osobito za gradnju crkava.⁵¹ U Trogiru su vjernici ostavljali donacije u zamjenu za mise ili pokop unutar sa-

određuje udaljenost: E. GUIDONI, *Storia dell'urbanistica: Il Ducento*, Roma-Bari, 1992., 306; L. PELLEGRINI, »Mendicanti e parroci: coesistenza e conflitti di due strutture organizzative della cura animarum«, u: *Franciscanesimo e vita religiosa dei laici nel '200, Atti dell'VIII Convegno Internazionale*, Assisi, 1981., 129-167. Doduše, u manjim gradovima kao što je bio Trogir redovito se dobivaju dozvole da se ta udaljenost smanji.

⁴⁶ LUČIĆ, *Povijesna ...*, 236. Dokument od 13. ožujka 1271. navodi da je prokurator franjevcima kupio: *quadraginta passos terre de terra ecclesie sancte Barbare, posite in pertinentiis Lacchi, super aquas comunis ...*; MT, I/1, 186; Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 22, 42.

⁴⁷ ... *omnes domus, camardas, platheas seu paratineeas, loca et possessiones, quas patres minores et locus et conventus fratrum minorum Traguriensium habebat in burgo civitatis ...*; MT, sv. I/1, 284, 320. Dokument od 20. srpnja 1272. potvrđuje tu prodaju. MT, sv. I/1, 390.

⁴⁸ ANDREIS, *Povijest ...*, 431-343.

⁴⁹ ... *duos vretinos minus octava terre seu orti dicti loci Traguriensi, posite iuxta murum circuitus loci antiqui ipsorum fratrum conventus Traguriensis, terram loci predictorum fratrum, ortum Nicole Cascoti et viam publicam ...*; MT, sv. I/1, 389.

⁵⁰ Tada je prokurator bio Jacobus de Brissia, a prodaju je potvrdio i biskup Kolumban; LUČIĆ, *Povijesna ...*, 236; Arhiv HAZU, Ostavština, knj. 12, f. 49 (... *vendi faciendum omnes paritineas et possessiones quas fratres minores locus et conventus fratrum minorum Traguriensium habebant in Burgo Traguriensi ... pro faciendo laborerio novo ipsorum fratrum loci Tragurij ...*); MT, sv. I/1, 284, 319; sv. II, 155.

⁵¹ C. LAWRENCE, *The Friars. The impact of the Early Mendicant Movement on Western Society*, London, 1996., 112. Primjerice, oporučitelj 1272. godine ostavlja sredstva za radove na crkvi: *item operi sancti Francisci fratrum minorum quinque libras*; MT, sv. I/1, 318. U oporuci od 10. ožujka 1272. ostavljaju se sredstva (10 libri) za oltar sv. Klare u crkvi sv. Frane. ... *pro servio et laborerio altaris sancte Clare, que fieri debet in ecclesia sancti Francisci fratrum minorum*; MT, sv. I/1, 325.

mostanskoga groblja. Pojedini su fratri dobivali darove, uglavnom knjige i odjeću, što je kasnije bilo zabranjeno.⁵²

Dominikanci su nakon kupnje nekadašnjih franjevačkih parcela u Prigrađu odmah započeli izgradnju vlastitog kompleksa. U jednom se kupoprodajnom ugovoru od 22. veljače 1272. navodi: *actum in via iuxta ecclesiam sancti Francisci fratrum predicatorum*,⁵³ a iste godine spominju se *frater Micha et frater Leonardus de ordine fratrum predicatorum loci sancti Francisci de Tragurio*.⁵⁴ Dakle, dominikanci su se dokopali zemljišta u Prigrađu na štetu franjevaca.⁵⁵ Andreis u svojoj *Povijesti* bilježi da od crkava što ih uživaju fratri u Trogiru nije bilo druge osim dominikanske, sagrađene krajem 13. stoljeća između dva dijela naselja, jezgre i Prigrađa. On donosi podatak da je crkva sagrađena 49 godina nakon osnivanja dominikanskog reda (red je osnovan 1216.), i to na zemljištu Nikole Albertinija, koji je prvo bio zadržao juspatronat kapele, ali ga je uskoro prepustio prioru i fratrima.⁵⁶ Patronatsko pravo svjetovne osobe najčešće se ukidalo ako je crkva bila samostanska.

Dominikanska crkva u Trogiru primjer je tipa gotičke propovjedničke crkve.⁵⁷ I Farlati piše, preuzevši podatke od Lučića, da je dominikanska crkva bila podignuta prije 1300. godine. To potvrđuje podatkom da se na južnom zidu s vanjske strane samostana još u 17. stoljeću vidjelo umetnuto kamenje s nadgrobnim natpisima iz 1325., koje je stajalo u zidovima starije crkve.⁵⁸ Farlati također piše da zgrade samostana nisu mogle biti sagrađene puno prije 1300., jer su dominikanci tek oslobađali teren za izgradnju. Za potrebe samostana od komune su dobili i zemlju na kojoj se nalazilo starije groblje. Prema tom dokumentu, groblje se 1266. nalazilo kraj kapele sv. Frane, javnog puta i palače Nocenta Martinova.⁵⁹ Kasnije dominikansko groblje locirano je blizu javne ulice i trijema južne strane crkve, a arheološka iskopavanja, koja su upravo u tijeku, potvrđuju kontinuitet toga groblja i u 15. i 16. stoljeću.⁶⁰ Prior samostana fra Mihovil iz Drača kupio je 16. srpnja 1304. tri drvene kućice od pripadnika roda Lučić (braće Matije, Grgura i Dese, sinova Lucijevih, te Frane i Stane, njihovih sestara), koje su se nalazile u susjedstvu.⁶¹

⁵² ... *pro anima mea fratribus minoribus de Tragurio quinquaginta libras venetorum parulorum ...*; MT, sv. I/1, 48, 215, 305, 375. Godine 1263. Gasije Lančijev ostavio je 25 libri za habite (*tunicles*) i isto toliko za radove na samostanu, u zamjenu da redovnici mole za njegovu dušu nakon njegove smrti; MT, sv. I/1, 48, 215, 309, 375.

⁵³ MT, sv. I/1, 315.

⁵⁴ MT, sv. I/1, 373; MT, sv. I/2, 8, 11.

⁵⁵ MT, sv. I, 402; MT, sv. I/2, 16.

⁵⁶ ANDREIS, *Povijest ...*, 336-337.

⁵⁷ I. FISKOVIĆ, »Gotička kultura Trogira«, u: *Mogućnosti*, sv. 10-11 (1980.), 1036-1066, 1049; W. HINNEBUSCH, *Dominikanci; Kratka povijest reda*, Zagreb, 1997.

⁵⁸ FARLATI, *Illyricum ...*, sv. IV, 381.

⁵⁹ *Isto*, 350.

⁶⁰ N. BEZIĆ-BOŽANIĆ, »The Necropolises of Trogir in the Thirteenth Century«, u: *Balcanoslavica*, sv. 9 (1980.), 91-97. Nedavno su otkriveni ostaci kapelice sv. Frane; *Slobodna Dalmacija* (19. prosinca 2001.), 22; 95; DAZd, k. 66, sv. 2, f. 27'.

⁶¹ ANDREIS, *Povijest ...*, 336.

Gradnju crkve sv. Dominika pomogla je krajem 13. stoljeća »pobožnost javne vlasti i žar pobožnih privatnika«.⁶² Primjerice, 1274. Marija kći pokojnog Žola ostavila je samostanu sv. Dominika sav svoj imetak.⁶³ Građani su ostavljali legat za izgradnju obiju crkava – dominikanske i franjevačke. Ostavljanje nekretnina određenim crkvenim ustanovama bilo je povezano i s općim promjenama u pobožnosti. U razdoblju između 1230. i 1240., kada počinju zbrinjavati mrtve, prosjački redovi uspijevaju doći do brojnih i bogatih ostavština.⁶⁴ Pape su utjecale na svjetovne i crkvene autoritete da pomognu osnivanje i razvoj franjevačkih i dominikanskih samostana.⁶⁵ Godine 1250. Inocent IV. dopustio je prosjačkim redovima da ukapaju mrtve u svoja groblja i crkve, čime su njihove crkve bile izjednačene sa zbornima (*collegiate*). Dotad su franjevačke crkve bile smatrane *oratoria privata*.⁶⁶ U pismu od 9. travnja 1252. papa je dao franjevačkim crkvama pravo da se zovu *conventuales*. Dvije godine kasnije papa je dao povlastice franjevcima u Dalmaciji: pravo na propovijedanje, pokapanje (*in ecclesiis sui elegerit sepulturam*), gradnju zvonika i groblja (*habere campanam vel cimiterium benedictum*).⁶⁷

Iako je većina privatnih parcela bila u rukama gradskog plemstva, zapadni dio otočica sve više naseljava distriktualno stanovništvo, a tu se smještaju i proizvodne djelatnosti neprimjerene za područje jezgre. Ono što najviše karakterizira izgradnju Prigrada u 13. stoljeću jest izgradnja sakralnih objekata, ponajprije samostana sv. Dominika. Dominikanski samostan, Sv. Marija *de burgo* i Sv. Mihovil bili su pozicionirani tako da su i prije potpune izgradnje bedema određivali granice Prigrada. Izgradnja bedema Prigrada tek je započeta u ovom razdoblju, a ovisila je o materijalnim mogućnostima komune te potrebama obrane.

⁶² Isto, 357.

⁶³ CD, sv. VI, 89.

⁶⁴ S. K. COHN, *The Cult of Remembrance and the Black Death*, Baltimore and London, 1992., 15, 38.

⁶⁵ CD, sv. V, 19. Godine 1243. papa Inocent IV. bulom *Nos attendentes* dopušta franjevcima graditi *oratoria* te im daje sve ovlasti bogoslužja, osim onih koje su bile rezervirane za župne crkve (... *indulgemus ut in locis in quibus degetis, liceat vobis habere oratoria, in quibus cum Viatico altari possitis Missarum solemnias, et alia divina Officia celebrare, omni Parochiali jure Parochialibus Ecclesiis reservato* ...); BADURINA, *Uloga ...*, 34-35.

⁶⁶ LAWRENCE, *The Friars ...*, 108.

⁶⁷ BADURINA, *Uloga ...*, 34.

Summary

*THE BURG OF TROGIR AT THE END OF THE 13th AND THE BEGINNING OF THE
14th CENTURY – THE INFLUENCE OF FRANCISCANS AND DOMINICANS ON
THE FORMATION OF THE URBAN SPACE*

The burg of Trogir is placed on the west from the old city. Its formation started in the thirteenth century. Documents that date from the mid thirteenth and beginning of the fourteenth century witness legal circumstances regarding the land possession in the burg. Foundation of the churches of St. Mary de burgo and St. Michael caused great changes in the urban tissue of this part of the city. Equally, mendicant orders (Franciscans and Dominicans) played a significant role in the urban organisation of this part of city. The first notion of Franciscans in Trogir can be traced already in 1224. Soon after, it can be traced that they placed themselves on the terrain, which was given to them by Trogir's patricians, on the west from the centre of the city. At the same time, Dominicans also gained an approval to settle in the burg, and they gained control over the church of St. Francisco. This situation, as well as the rules about the distance between monasteries within medieval city, caused a constant competition between these two orders. In this competition Dominicans managed to stay and found monastery of St. Dominic; this monastery will dictate urban organisation in the south-east part of the burg as well as the further planning of the urban development in the west part of the island in the centuries to come.

KEY WORDS: *Dalmatia, Trogir, ecclesiastical history, architecture, urbanism, Franciscans, Dominicans, the Middle Ages*